

20-Mart, 2026-yil

YOSHLAR TARBIYASIDA JADID MEROSI VA MILLIY G‘OYA UYG‘UNLIGI

Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich

*Farg‘ona davlat universiteti harbiy ta’lim fakulteti, umumqo‘shin tayyorgarlik sikli
dotsenti, isrefodagi podpolkovnik*

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligining pedagogik va ilmiy asoslari tahlil etilgan. Tadqiqotda jadidchilik harakatining ma’rifiy, axloqiy va vatanparvarlik g‘oyalari hamda ularning zamonaviy milliy g‘oya tizimi bilan o‘zaro bog‘liqligi yoritilgan. Shuningdek, jadid mutafakkirlarining pedagogik qarashlari yoshlar ongida milliy o‘zlikni anglash, fuqarolik mas’uliyati va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonida samarali tarbiyaviy model sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Jadidchilik, milliy g‘oya, yoshlar tarbiyasi, vatanparvarlik, ma’naviyat, ma’rifat, milliy o‘zlik, pedagogika, ta’lim-tarbiya, kompetensiya.

KIRISH

XXI asr globallashtirish jarayonlari, axborot oqimining keskin tezlashuvi va madaniyatlararo integratsiya kuchaygan sharoitda yosh avlodni milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash hamda vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.¹ Mazkur jarayonda jadidchilik harakati merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi alohida metodologik va amaliy ahamiyat kasb etadi.²

Jadidchilik — Turkiston ijtimoiy-madaniy hayotida XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllangan, ma’rifatparvarlik, islohotchilik va milliy uyg‘onish g‘oyalarini o‘zida mujassam etgan harakat bo‘lib, u xalqni jaholatdan xalos etish, zamonaviy ilm-fan va ta’lim tizimini joriy etish orqali milliy taraqqiyotga erishishni maqsad qilgan.³ Jadidchilik harakati namoyandalari — Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Fitrat kabi allomalar o‘z asarlarida milliy ong, vatanparvarlik va ma’naviy yuksalish g‘oyalarini ilgari surganlar.⁴

Bugungi kunda esa Milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari konsepsiyasi yoshlarni mustaqil fikrlashga, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga, shuningdek, global muhitda o‘z o‘rnini topa oladigan raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga qaratilgan.⁵ Shu nuqtayi nazardan qaraganda, jadidchilik merosida mujassam bo‘lgan ma’rifiy va vatanparvarlik g‘oyalari zamonaviy milliy g‘oya tizimi bilan bevosita uzviy bog‘liqdir.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, yoshlar tarbiyasida tarixiy tajriba va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish, xususan, jadid ma’rifatparvarlari g‘oyalarini milliy g‘oya tamoyillari bilan integratsiya qilish orqali samarali tarbiya modelini ishlab

20-Mart, 2026-yil

chiqish imkoniyati yuzaga keladi.⁶ Bu esa ta’lim tizimida nafaqat bilim berish, balki ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish vazifasini ham kuchaytiradi.

Shu bois, mazkur maqolada yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g’oya uyg’unligining nazariy asoslari, pedagogik imkoniyatlari hamda amaliy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g’oya uyg’unligi masalasi zamonaviy pedagogika va ma’naviyatshunoslikda dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida qaraladi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, jadidchilik harakati nafaqat tarixiy-ma’rifiy hodisa, balki bugungi ta’lim-tarbiya tizimi uchun g’oyaviy-metodologik asos bo‘la oladigan boy pedagogik merosdir. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov va Abdurauf Fitrat kabi jadid ma’rifatparvarlarining asarlarida milliy ongni shakllantirish, vatanparvarlikni kuchaytirish hamda ilm-fan orqali jamiyatni taraqqiy ettirish g’oyalari markaziy o‘rinni egallaydi. Xususan, A. Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida yosh avlod tarbiyasida axloqiy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg‘usining uyg’unligi chuqur asoslab berilgan.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda esa milliy g’oya va ma’naviyat tizimi yoshlarning fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy mas’uliyati hamda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida talqin etiladi. Shu jihatdan, jadid merosidagi ma’rifiy va tarbiyaviy qarashlar milliy g’oya konsepsiyasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular o‘rtasidagi integratsiya zamonaviy ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Tadqiqotda tarixiylik, tizimlilik va qiyosiy tahlil metodlari qo‘llanildi. Tarixiylik prinsipi orqali jadidchilik harakatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o‘rganildi. Tizimlilik yondashuvi esa milliy g’oya va jadid merosi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni yaxlit pedagogik tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida jadid mutafakkirlarining pedagogik qarashlari zamonaviy ta’lim konsepsiyalari bilan solishtirilib, ularning dolzarbligi aniqlab berildi.

Umuman olganda, mazkur metodologik yondashuvlar yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g’oya uyg’unligini ilmiy asoslash hamda uning amaliy ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan nazariy tahlil va metodologik yondashuvlar asosida yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g’oya uyg’unligi bo‘yicha quyidagi ilmiy xulosaviy natijalarga kelindi:

Birinchiidan, jadidchilik harakati tarixiy-madaniy hodisa sifatida emas, balki zamonaviy ta’lim tizimi uchun metodologik asos vazifasini bajaruvchi yaxlit pedagogik konsepsiya ekanligi aniqlandi. Jadid ma’rifatparvarlarining ilm-fan, tarbiya va milliy ongni uyg’unlashtirishga qaratilgan g’oyalari bugungi milliy ta’lim modelining g’oyaviy ildizlarini tashkil etadi.

Ikkinchiidan, milliy g’oya tizimi yoshlar ongida vatanparvarlik, fuqarolik mas’uliyati va ma’naviy yetuklikni shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy-pedagogik mexanizm sifatida

namoyon bo‘lishi ilmiy jihatdan asoslandi. Bu esa jadid merosidagi ma’rifiy qarashlar bilan bevosita uyg‘unlikda ekanligini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, jadid mutafakkirlarining pedagogik qarashlari va zamonaviy kompetensiyaviy ta’lim yondashuvlari o‘rtasida konseptual uzviylik mavjudligi aniqlanib, ularning integratsiyasi yoshlar tarbiyasida samarali natija berishi asoslab berildi. Xususan, axloqiy, intellektual va vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishda jadid merosi muhim manba sifatida xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, empirik kuzatishlar va qiyosiy tahlillar natijasida jadid merosi asosida tashkil etilgan ta’lim-tarbiya jarayonlari yoshlarning milliy o‘zlikni anglash darajasini oshirishi, ularning ijtimoiy faolligini kuchaytirishi hamda vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlashi aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi zamonaviy yoshlar tarbiyasining ilmiy asoslangan, tizimli va samarali modelini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA

Yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi masalasi zamonaviy pedagogika fanida nafaqat tarixiy-madaniy yondashuv, balki strategik tarbiyaviy konsepsiya sifatida ham talqin etilmoqda. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jadidchilik harakati o‘z davrida milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik va ijtimoiy islohotchilik g‘oyalari ilgari surgan bo‘lsa, bugungi kunda u yoshlar tarbiyasida g‘oyaviy-ma’naviy tayanch vazifasini bajarishi mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda jadid mutafakkirlarining qarashlari ko‘proq tarixiy kontekstda o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularning pedagogik g‘oyalari zamonaviy kompetensiyaviy ta’lim tizimi bilan bevosita bog‘liq ekanligi yetarli darajada ochib berilmagan. Vaholanki, A. Avloniy, M. Behbudiy va A. Fitrat asarlarida ilgari surilgan axloqiy tarbiya, milliy ongni shakllantirish va ilm-fanga intilish g‘oyalari bugungi milliy g‘oya konsepsiyasining asosiy tarkibiy qismlari bilan uyg‘unlikda rivojlanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jadid merosini milliy g‘oya bilan integratsiyalash yoshlarning ijtimoiy-falsafiy dunyoqarashini kengaytiradi, ularning vatanparvarlik pozitsiyasini mustahkamlaydi hamda fuqarolik faolligini oshiradi. Bu jarayonda jadid pedagogikasining asosiy tamoyillari — ma’rifat, axloq, milliylik va zamonaviylik — muhim didaktik resurs sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, amaliy ta’lim jarayonlarida jadid merosidan foydalanish tizimli yondashuvni talab etadi. Ya’ni, bu meros faqat tarixiy ma’lumot sifatida emas, balki tarbiyaviy texnologiya sifatida qo‘llanilgandagina kutilgan pedagogik samaradorlikka erishish mumkin. Ayniqsa, interfaol metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilganda jadid g‘oyalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi yoshlar tarbiyasida nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ilmiy-pedagogik yo‘nalish bo‘lib, u

milliy o‘zlikni anglagan, ma’naviy yetuk va vatanparvar avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

O‘tkazilgan ilmiy tahlil va muhokamalar natijasida shuni ta’kidlash joizki, yoshlar tarbiyasida jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi zamonaviy pedagogik tizimning muhim g‘oyaviy-metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Jadidchilik harakati o‘z mohiyatiga ko‘ra milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik va islohotchilik tamoyillarini mujassam etgan holda, yosh avlodni ilm-fanga, ma’naviyatga va vatanparvarlikka yo‘naltirishning tarixiy-pedagogik modelini shakllantirgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jadid mutafakkirlarining pedagogik qarashlari milliy g‘oya konsepsiyasi bilan mazmunan uyg‘un bo‘lib, ularning asosiy yo‘nalishlari — milliy ongini shakllantirish, axloqiy tarbiya, ma’rifatga intilish va vatanparvarlik ruhini yuksaltirish — bugungi ta’lim-tarbiya jarayonida ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, jadid merosi yoshlar tarbiyasida faqat tarixiy manba emas, balki amaliy pedagogik resurs sifatida xizmat qilishi lozim.

Shuningdek, tadqiqot natijalari milliy g‘oya va jadid merosi integratsiyasi yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash hamda ma’naviy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Bu esa ta’lim tizimida tarixiy merosni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, jadid merosi va milliy g‘oya uyg‘unligi asosida tashkil etilgan tarbiyaviy jarayonlar milliy o‘zlikni anglagan, mustaqil fikrlaydigan, ma’naviy yetuk va vatanparvar yosh avlodni shakllantirishda strategik ahamiyatga ega ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘RHATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ma’naviy-ma’rifiy tarbiya bo‘yicha nutqlari va konseptual hujjatlari.
2. Milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar to‘plami.
3. Jadidchilik tarixi va ma’rifatparvarlik harakati bo‘yicha darsliklar.
4. Behbudiy M., Avloniy A., Fitrat A. asarlari.
5. “Milliy g‘oya: asosiy tushuncha va tamoyillar” o‘quv qo‘llanmasi.
6. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy tadqiqotlar.